

ИЗБОРИ ПОД ЗНАКА НА КРИЗА В РАЗЛИЧНИТЕ Й ФОРМИ

Янко Добрев

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, магистър,
сп. „Политология, дипломация и национална сигурност“

Summary

The crisis here and around the world – is it a concept or reality? How does the new man, and the Bulgarian in particular, comprehend the present-day events? How does he cope with the problems brought along by the new economic and political reality? Is there an exit and where is the place of the state and the political parties... The questions are many, as well as the answers. Trying to analyze one period of time is a provocative challenge. This work alludes to particular observations, tendencies and reactions with additional conclusions and ideas for the development of the world, the continent and the country in political and economic aspect.

To form an objective estimation of the political process itself, it is important to study how elections are organized and carried out and what are the results under the conditions of crisis in its various forms. Crisis is a phenomenon which reflects on the election and makes it inadequate to the political climate and realities. The work is aimed at answering the question of how people vote in times of crisis, as well as some other questions – is there a trust crisis and what to expect from the following elections. The aim is to analyze results and draw conclusions from the tendencies on the issue of whether the vote is punitive or supportive towards the status-quo.

The purpose and ambition of this work is not to point out the way to the modern man, no matter where he lives, for it is beyond the abilities of even the brightest scientific texts or political treatises. So let time, our greatest judge and best corrective, “write” the sequel.

Допреди няколко години светът и в частност България, се развиваха във финансов и икономически аспект твърде успешно. Реално ли беше това развитие? Някои икономисти твърдяха и предупреждаваха, че това е балон, но малко хора обръщаха внимание, докато повечето продължаваха с оптимистична увереност “напред”. Българите дотолкова бяхме повярвали в успеха си назаем, че загърбихме поговорката „Много хубаво не е на хубаво“. Цените и кредитите растяха, бетонът се лееше, изживявахме своя строителен бум. Но... балонът, както малцина предупреждаваха, се спуска. Всичко, по света и у нас, е било назаем, било е лъжливо и нереално. Бяхме изконсумирали авансово това, което още не бяхме произвели.

Така дойде кризата. Дойде първо в света – там балонът се бе надувал от по-рано и за по-дълго.

Кой трябва да се справя с кризата? Срещу кризата на макрониво трябва да се изправи държавата. Дали успява, хората сами разбират. Ако правителствата, чрез своя антикризисен план, състоящ се от многобройни и многоаспектни мерки се справят – добре, но ако не, идват избори и избирателите предпочитат друга политическа формация.

Как се излиза от кризата? На този въпрос трябва да отговорят политиците. Отговорът като че ли се състои в това, че в условията на пазарна икономика правителствата работят със и за бизнеса, а не обратното. В предизборна ситуация обаче, в каквато бяхме в България, всяка чуваемост между бизнес и управляващи се загуби. Политиците от ГЕРБ като че ли забравиха, че качествен живот има само при качествена икономика, а тя се прави от бизнеса. При подобна бушуваща криза властта абдикира от отговорност и това се усети, въпреки опитите за прикриване със спокойствие в поведението на Министерството на финансите. Веднага след изборите, на 15 ноември 2011 г., Националният статистически институт изнесе тревожни данни за икономиката на страната, сочещи че имаме отново нулев растеж. Това означава само едно – спокойствието, с което подхождаше министър Симеон Дянков, е било политически блъф.

Оказа се, че предупрежденията за трудна зима в България от страна на опозицията не са само предизборен инструментариум, а отразяват реалностите. От числата става ясно, че случващото се в стопанския живот на България отразява европейските и глобални опасения за навлизане в нова рецесия. Основната причина за замразяването на икономиката са намалените разходи на компаниите за инвестиции, като спрямо второто тримесечие на 2011 г. понижението е с цели 13,7%. Ето, в такива условия ни се наложи да правим избори.

За кого има криза? За всички или за определени категории и групи хора? Този път кризата е за всички, макар да се проявява при отделните групи с различна интензивност. На отминалите избори тя беше и за политиците. Те също я усетиха и това се видя в кампаниите, които водиха. Не е нужна специална методология, а само семпло наблюдение, за да видим, че на тези избори политиците усетиха кризата – оредяха бизнесмените, които могат да финансират кампаниите.

В кампанийния период кризата все пак нямаше абсолютно отражение, такова, каквото е за обикновения човек. Партиите дадоха много пари, за да се “представят като най-добрите”. На митинги и предизборни срещи във всеки по-голям град имаше много артисти и певци. Хората излизаха обаче не за среща с политици, а заради артистите и певците, които се качваха на сцената след тежките демагогски речи. Хората не бяха на площадите заради политиците, а за зрелището.

На нулевия растеж в икономиката ни безспорно се отразява фактът, че имаме избори. Макар психологическият натиск върху пазара и паниката да отминават, заради изборите инвеститорите са по-предпазливи и отлагат намеренията си за развитие във време, когато ще има политическа яснота – кой е кмет и президент, яснота кой ще управлява.

Бизнесът иска свобода и затова традиционно гласува за десните, този път обаче й той беше объркан първо от хаоса, който кризата създава, и второ – от посланията на основния претендент за държавен глава, припознат от десните, който впоследствие спечели – Росен Плевнелиев. На предизборна среща с бизнеса той

каза, че знае от какво има нужда реалната икономика и продължи с това, че е политик, вярващ че държавата преразпределя това, което икономиката създава. Размиването на дясно-ляво в схващанията на Плевнелиев обърка бизнеса и той в голямата си част не го подкрепи. Това допълнително стопи голямата прогнозна разлика между първия и втория в надпреварата за “Дондуков” 2. Така крайният резултат беше едва 52.6% на 47.4% – 5% разлика, вместо прогнозираните над 15%.

Там, където в условия на криза се проведеха избори, тенденцията е доминиращият дял от вота да е наказателен спрямо статуквото. Последният ни пример е от 20 ноември 2011 г. в Испания, където управляващата два поредни мандата Социалистическа партия е сериозно изтощена от проблемите около икономическата криза. Това засилва позициите на опозиционната Народна партия, която спечели парламентарните избори. В Испания Хосе Луис Родригес Сепатеро управлява от 8 години, а в България Бойко Борисов – от 2. От това следва, че все още няма категорично изтощаване на ГЕРБ в управлението и затова, макар и с малко, тази политическа сила се представи най-добре в местния вот и в изборите за държавен глава на страната.

Има и друго обяснение за подкрепата, която ГЕРБ получи на изборите в условията на икономическа криза. Тук не става въпрос само за вяра и надежда, че партията на премиера Борисов е попътният вятър, който ще опъне платната на държавния кораб, и ще го изведе от бурното море на кризата. Обяснение за подкрепата може да се търси и в чисто битовите съображения на хиляди хора, заети в чиновническия апарат. На първо място е заплахата за работните места, както и за консерватизма им да запазят статуквото, гласувайки “правилно”.

Това с особена сила важи за малките населени места, където страхът от разпознаване на вота е психологическа бариера. Като добавим и натиска от местните феодали (незаобиколим и реален фактор при сегашните условия), които по-често са в колаборация с лица от централната власт, можем да обясним вота за управляващите, който по същество е нереалистичен и неадекватен на трезвата преценка, а е манипулиран, победата е почти служебна.

Сценарият на този филм ни е до болка познат. И понеже безработицата е висока, “предчувствието за криза” даде възможност на властта да се развихри в обещанията си за заетост по различни програми, социални помощи и други мерки, които хвърлиха прах в очите на хората. Така си обяснявам честите показвания по телевизията на министъра Тотю Младенов, който говореше благи приказки преди изборите, а след тях, на 20-ти ноември, премиерът Борисов го разкритикува с думите: “Ролята на министъра не е да се прави на добър за публиката”.

В България ареалът на големите капитали е по Черноморието. Какво се случи там, където апетитите са големи? Ако погледнем съставите на общинските съвети по населените места, разположени по родното Черноморие, ще направи впечатление, че няма силно присъствие на големите политически формации, на парламентарно представените партии. Там позиции и значение имат локалните субекти, които не могат да се нарекат политически, тъй като им липсва идеология. Техният политически курс е единствено властта на Мамона. В тенденция се превърна това, за управленските постове да се борят, разбира се, не с принципи, а с мускули, силните на деня. Кризата още повече улесни тяхната борба за постове и позиции. Страхът за запазване на работните места заработи с още по-голяма сила за олигарсите-работодатели, които влязоха в пряка битка за участието във властта

по места. Кризата на тези избори работи за тях, тъй като не им се наложи дори да залъжат хората, повишавайки им трудовите възнаграждения, или пък да предложат някакви социални бонуси срещу вота на работниците си. Достатъчно беше обещанието да няма съкращения. С това се купуваха гласове в условията на криза.

Така тези избори не излязоха скъпи за бизнеса, устремил се към властови позиции. Цинично, но факт! Цинично и нетрадиционно, защото традиционното е друго – кризата да работи в полза на левите политически субекти, какъвто е БСП в България – засилвайки левичарските настроения сред обществото, и в някаква степен дори трябваше да го радикализира. Това не се случи, още повече че левията продължи с подкрепата на облагането с 10% данък. И как да е друго с кандидат за президент социалдемократ!

БСП не се възползва от кризата, но от нея не се възползваха и националистическите партии, които в условия на криза би следвало да печелят доверие. Пример може да се даде с представянето на “Атака” и ВМРО. Първите претърпяха изборен провал, след като загубиха позиции в местната власт. Сега те спечелиха само 50 мандата в общинските съвети – със 190 места по-малко от предходните избори. А в избора за държавен глава лидерът на партията – Волен Сидеров събра близо 120 хил. гласа – 5 пъти по-малко от 2006 г. ВМРО остана с под 1% подкрепа – малко над 30 хил. гласа в цялата страна. Тези националистически формации не само не спечелиха повече гласове, но не съумяха да запазят електоралната си подкрепа от предишни избори, въпреки предразположението, което кризата им даваше.

Кризата работи и в ущърб на нормалното протичане на изборните процеси. Тя налага порочни практики, които променят реалната картина на политическото представителство. На тези избори кризата улесни онези политически субекти, които са свикнали на порочната практика да купуват гласове. Маргиналните групи, които кризата уязви още повече, бяха още по-податливи и готови да получат своите 20 лева. Така търговията с гласове се развихри с пълна сила. Санкциите на закона не стреснаха онези, които поеха риска. Това не е нормално и цивилизовано, а те ще са фактор дотогава, докогато гражданското общество в България не се осъзнае като такова и не прекъсне порочността в изборите, за да има реално представителство на българския народ.

Избори ‘2011 преминаха в условията на две основни кризи. Първата (и по-важна) е кризата на доверието. Това се вижда от избирателната активност, която беше 50,2% (за местните – 48,5%, и за президентските – 51,8%). За пръв път България избра своя държавен глава с под 2 млн. избиратели. Росен Плевнелиев, който излезе пръв в надпреварата, събра едва 1 698 136 гласа. Така или иначе, той ще е новият президент на страната. Конфузното е, че се поставя въпросът за легитимността му като президент на всички българи. Финансовата и икономическа криза е втората, която беляза тези избори.

Ясно е едно – тези избори преминаха под знака на криза в различните ѝ форми. Важно е обаче да я преодолеем, защото негативните ѝ проявления са в ущърб на обществото. 2011 г. премина под знака на политиката, нещо повече, беше белязана от нея. Провеждането за първи път на два вида избор в един ден, при това с ново изборно законодателство, постави партии, кандидати и избиратели, впоследствие и съдебната система, в една необичайна ситуация. Съвпадането с голямата криза наложи на политическите субекти да лавират между обещанията, отчаянието на хората и естествената нужда от надежда.

Избори имаше и по света. Как изглеждаха те, по какво си приличаха с нашия вот и по какво се различаваха от него? Освен от икономическите сътресения допълнително обстановката по света като цяло се влошава и от политическа неизвестност. Идват избори в много държави. Политическият маратон се открива през февруари 2012 г. с предсрочните избори в задлъжнялата без прецедент наша южна съседка – Гърция, на която беше наложено правителство от технократи (подобно на Италия), начело с Лукас Пападимос. Месец след изборните страсти в Гърция 100 млн. граждани на Руската федерация ще избират президент на страната си. Но се очакват горещи избори. На два многохилядни протеста (на 10 и 24 декември 2011) лозунгите бяха не просто “не искаме Путин”, а “стига изборни измами”. На 22 април пък ще гласуват французите за президент. Там също се очертава да има балотаж. Кандидатът на социалистите Франсоа Оланд е за нова стратегия за борба с дълговата криза. Интересното тук е, че ако лидерът на френските социалисти спечели, това може да рефлектира на фискалния пакт, който се наложи според волята на консерваторите, Меркел и прекия му конкурент Саркози. Избори ще се провеждат също в Словакия и Сърбия.

За 6 ноември 2012 г. са насрочени изборите в САЩ. Там демократът Барак Обама ще се изправи срещу кандидата на републиканците. Очакванията са различни, но едно е сигурно – политическият дебат ще е в лоното на икономиката, данъците, заетостта, дълговете и дефицита. Във втората след САЩ страна в “икономическата лига” – Китай, също се очаква смяна на ръководителите. За есента е предвидено свикването на XVIII конгрес на управляващата Китайска комунистическа партия, на който президентът Ху Цзинтао се очаква да подаде оставка като генерален секретар и заедно с министър-председателя Вън Цзябао да се оттеглят от Постоянния комитет на Политбюро. Очаква се също така техните постове да се заемат съответно от лидерите от следващото поколение Си Цзинпин (58 год.) и Ли Къцян (56 год.).

Ще има президентски избори в Тайван (14 януари), в Йемен (21 февруари) и Южна Корея (19 декември). Ще завършат парламентарните избори в Египет с убедителна преднина на ислямистите. За някои анализатори Близкият изток остава най-горещия регион, който може да обърка световната политика и глобалната икономика. Година след началото на Арабската пролет се очертава настъпление на ислямистки (сунитски) партии във властта в Северна Африка (Египет, Тунис, Мароко). Те сменят подкрепяни от западни сили авторитарни лидери и не е много ясно каква политика ще водят. Политически смут идва и допълнително от тревожните тенденции в икономическите показатели, които рефлектират, освен на политическото говорене на политиците в кампаниите, но и в реалния курс на управление, който се поема след спечелването на властта.

Да се върнем в Европа. Не може да се разглежда тема, касаеща проблема за изборите по време на криза, и да не посочим примера с Холандия. Там в средата на 2011 г. се проведеха първите избори в страна от еврозоната след началото на дълговата криза в Европа. Резултатът – фрагментиран парламент с 10 партии. Нидерландските избиратели се раздвоиха между по-строги икономически и фискални мерки и запазването на социалните придобивки. Победител от изборите излезе дясноцентристката либерална партия на Марк Рюте (VVD), която спечели едва 31 места в 150-членния холандски парламент. Партията на Рюте е следвана от Партията на труда, която е само с едно депутатско кресло по-малко. Кризата даде

възможност да се случи и нещо, което малцина анализатори подкрепяха като теза няколко месеца преди самите избори. Политическата изненада на тези избори се оказа Партия на свободата (PVV), ръководена от Геерт Вилдерс. Ако изборите бяха стандартни, а не избори, белязани от кризата, то едва ли тази ксенофобска партия щеше да извоюва цели 24 места, което я нареди на трета позиция. Проблемът на премиера е в това, че са му необходими поне 76 депутати, за да минават решенията през пленарна зала. Това обаче води до тромавост, дълги и трудни коалиционни преговори, което от своя страна води до колебания, задълбочава икономическата криза, будейки недоверие, и създава почти политическа такава.

Испания е една от най-засегнатите от кризата страни в ЕС. Избори имаше и там. Предсрочният вот се проведе на 20 ноември. Интересното там е, че имаше два избора – официален и неофициален. Така наречените „възмутени“ на Иберийския полуостров или бунтуващите се срещу могъществото на парите протестираха, и то по необичаен начин – организираха свои избори. Това се случи точно ден преди официалните избори в страната. Протестирайки срещу бездействието на политиките в кризата, те бяха поставили урни пред Централната банка на Испания. Пародия на избори. Четиридесет демонстранти организираха вота в центъра на Мадрид. Имитирайки поведение и външност на богаташи, те убеждаваха хората, че да гласуваш за политик означава да гласуваш за banker. Използваха и бюлетини с лицата на испански банкери, придружени от призива „Гласувай за нас, ще обърнем твоя глас в пари за нас“. „Ние предлагаме да премахнем политическата класа и да гласуваме директно за тези, които управляват – банкерите“ – казаха протестиращите. По този начин, в ключов за страната момент, испанските „възмутени“ протестираха срещу управлението на политиките, влиянието на корпорациите и несигурността, породена от кризата. Тази инициатива повлия на резултатите от следващия ден. Тежката криза и безработицата доминираха предизборната обстановка и управляващите социалисти загубиха властта заради затягането на коланите от кабинета на Сепатеро. Изборите бяха спечелени от дясноцентристката Народна партия на Мариано Рахой. Гражданите гласуваха и избраха „по-малкото зло“ в условията на мащабна рецесия и най-висока безработица в Европейския съюз (21%).

На 23 октомври 2011 г., освен в България, избори се проведеха и в още три държави по света – в Тунис, Аржентина и Швейцария. На този ден над четиридесет и един милиона души от три континента имаха правото да гласуват. Най-проследяваният изборен процес беше този в северноафриканската държава, където 4,1 млн. тунизийци избираха между представителите на над 100 политически партии. За 217-те места в Учредителното събрание се състезаваха над 11 000 кандидати, почти половината независими. Избирателната активност беше над 90%. В изборите участваха толкова много политически субекта, защото това беше първият свободен демократичен вот в страната след 1956 г. Освен това, кризата допринесе за големия брой на партиите, явили се за обществена подкрепа – всяка със свой вариант за решаване на кризата. Този плурализъм може да се обясни и от друго – все пак тази държава подпали барута в бурето на политическите промени в арабския свят през януари на 2011 г., когато гражданите сложиха край на режима на президента Бен Али и партията му „Конституционно демократично обединение“, която беше на власт от 1987 г. Изборите в крайна сметка бяха спечелени от умерената ислямистка партия „Ан Нахда“ („Възраждане“), която малко след това започна преговори за създаване на коалиционно правителство. В средата на декем-

ври 2011 г. генералният секретар на тунизийската ислямистка партия „Ан Нахда“, 62-годишният Хамади Джебали, получи официален мандат да сформира бъдещото правителство на страната. Основният претендент на спечелилата политическа формация беше лявоцентристката Прогресивна партия. Като модел „Ан Нахда“ посочва управлението на Партията на справедливостта и развитието на Реджеп Тайип Ердоган, който управлява от 8 години Турция.

За разлика от Тунис, където беше трудно да се прогнозира резултатът преди вота, в Аржентина не се очакваха изненади по време на президентските избори. На 23 октомври 2010 г. латиноамериканската държава, както България, организира избори „3 в 1“ – президентски, местни, а също така и за представители в парламента на най-голямото междудържавно търговско обединение в Южна Америка – МЕРКОСУР. Три месеца преди действителния вот в страната се проведе предварителен президентски вот. В него кандидатът на партия „Фронт на победата“ (лявата фракция на Хустисиалистката партия) Кристина Фернандес поведе с повече от 50%. По-късно този резултат беше потвърден и сочената от списание „Форбс“ за една от най-влиятелните жени в света стана президент на Аржентина, наследявайки своя съпруг Нестор Кирхнер. Така 54-годишната Кристина Фернандес стана първата жена-президент на Аржентина.

Швейцария беше четвъртата страна, избрала да гласува на 23 октомври 2011 г. Около 5,1 млн. швейцарци имаха право да гласуват за членове на Федералното събрание, което представлява законодателната власт в страната. Вотът беше за долна и горна камара на парламента. Това бяха първите избори в страната, в които избирателите можеха да се възползват от възможността да гласуват он-лайн. Кризата се отрази и на изборите в Швейцария и това ясно се видя от факта, че крайнодесните бяха наказани от избирателите. Стана ясно, че по-малките и умерени парии като Зелените либерали отново са спечелили популярност за сметка на крайнодесните от SVP. Най-голямата политическа партия загуби петте места, които не бяха разпределени на първия кръг на изборите през септември в страната. Този кръг обхващаше Цюрих, най-населения кантон в конфедерацията, както и Санкт Гален, Аргау, Ури и Швиц, които са последните шест места в горната камара на парламента. SVP, която се противопоставя на членството в ЕС, проведе кампания, като заложи на антиимиграционна политика. Партията загуби позиции в 4 от 5 кантона, като спечели само централното място на Швиц, след като се представи зле и на първия кръг на изборите. SVP получи подкрепа от 25,9% в първия кръг. Социалистическата партия спечели 18,1% и обяви резултата си като „исторически“. В кризата швейцарският избирател „отрязва“ по малко от подкрепата, която даваше за основните политически партии. Това се видя в спада на доверие към тях на база предходни избори.

Нека обобщя. Където и да се проведеха избори по света през 2011 г., общото между тях е едно – всички вотове преминаха под знака на кризата в различните й форми. Кризата не е само понятие. Тя е реалност, което рефлектира върху изборните процеси и прекъсва досегашната политическа инерция. Държавите и политическите партии са с дълг пред обществото и трябва да осъзнаят своята отговорност за преодоляване на кризата, чиито проявления са в ущърб на обществото, неговото укрепване и развитие.